

Komitet ONZ ds. Praw Osób Niepełnosprawnych

**Komentarz ogólny Nr 5 (2017) na temat niezależnego
życia i bycia częścią społeczności**

I. Wprowadzenie

1. Patrząc z perspektywy historycznej, osoby niepełnosprawne pozbawiano możliwości osobistego i indywidualnego wyboru oraz poczucia kontroli we wszystkich obszarach ich życia. W przypadku wielu z nich zakładano, że nie są one w stanie żyć niezależnie w społecznościach, które same wybrały. Jeżeli chodzi o usługi wsparcia, to są one niedostępne bądź powiązane z konkretnymi warunkami mieszkaniowymi, natomiast infrastruktura nie powstała w oparciu o zasady projektowania uniwersalnego. Środki finansowe inwestowane są w instytucje zamiast w tworzenie dla osób niepełnosprawnych możliwości niezależnego życia w społecznościach. Sytuacja ta doprowadziła do zjawisk porzucenia, zależności od rodziny, instytucjonalizacji, izolacji oraz segregacji

2. Artykuł 19 Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych uznaje prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do niezależnego życia i bycia częścią społeczności oraz cieszenia się wolnością wyboru warunków życia jak również sprawowania nad tym życiem kontroli. Fundamentem tego artykułu jest podstawowa zasada z zakresu praw człowieka, mówiąca o tym, że wszyscy ludzie rodzą się równi pod względem swej godności i swych praw oraz o tym, że każde życie ma identyczną wartość.

3. Artykuł 19 podkreśla, że osoby niepełnosprawne są podmiotami oraz mają prawa. Zasady ogólne Konwencji (Artykuł 3) w szczególności wyrażają poszanowanie dla godności osobistej, indywidualnej autonomii i niezależności (Artykuł 3 (a)) oraz pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym i włączenie społeczne (Artykuł 3 (c)) stanowi podstawę prawa do niezależnego życia i bycia częścią społeczności. Inne zasady zawarte w Konwencji również są kluczowe w interpretacji i stosowaniu Artykułu 19.

4. Niezależne życie oraz życie w społeczności to idee, które ukształtowały się w wyniku historycznego procesu, w którym osoby niepełnosprawne przejmowały kontrolę nad sposobem, w jaki chcą żyć, poprzez utworzenie pełnomocniających form wsparcia, takich jak asystencja osobista osób niepełnosprawnych oraz wymaganie, by objekty powstające na terenie wspólnym były budowane zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego.

5. W preambule Konwencji Państwa Strony uznają, że wiele osób niepełnosprawnych żyje w ubóstwie oraz podkreślają potrzebę podjęcia działań mających na celu zniwelowanie wpływu tego czynnika na egzystencję tych osób. Koszt wykluczenia społecznego jest wysoki, ponieważ utrwała ono zależność, poprzez co narusza swobody osobiste. Poza tym wykluczenie społeczne wywołuje stygmatyzację i dyskryminację, które to zjawiska mogą prowadzić do przemocy i wykorzystywania, nie wspominając już o negatywnych stereotypach, które napędzają cykl marginalizacji osób niepełnosprawnych. Rozwiązania polityczne oraz konkretne plany działania w kwestii wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych, również poprzez promowanie prawa tych osób do niezależnego życia (Artykuł 19), stanowią przykład opłacalnego mechanizmu mającego na celu zagwarantowanie korzystania z praw, zrównoważonego rozwoju oraz ograniczenie ubóstwa.

6. Celem niniejszego Komentarza ogólnego jest wsparcie Państw Stron we wdrożeniu Artykułu 19 i wypełnieniu zobowiązań wynikających z Konwencji. Dotyczy to szczególnie zobowiązań w zakresie zagwarantowania każdemu człowiekowi możliwości korzystania z prawa do niezależnego życia i bycia częścią społeczności, jednak jest to również związane z innymi postanowieniami Konwencji. Artykuł 19 jest jednym z artykułów o najszerszym zakresie oraz najbardziej intersekcyjnym, poza tym należy go uznać za element integralny do pełnego wdrożenia Konwencji.

7. Artykuł ten obejmuje prawa obywatelskie, polityczne, ekonomiczne, społeczne i kulturalne, jest on również przykładem na współzależność i niepodzielność wszystkich praw człowieka. Prawo do niezależnego życia i bycia częścią społeczności może być realizowane wyłącznie w sytuacji gdy wszystkie prawa ekonomiczne, obywatelskie, społeczne i kulturalne zawarte w tym dokumencie są zapewnione. Międzynarodowe prawodawstwo z zakresu praw człowieka nakłada zobowiązania do natychmiastowej realizacji oraz takie, których realizacja może następować stopniowo.¹ Poza tym, pełna ich realizacja wymaga zmian strukturalnych, których dokonanie może wymagać podzielenia tego procesu na etapy, niezależnie od tego, czy mówimy tutaj o prawach obywatelskich, społecznych, ekonomicznych czy kulturalnych.

8. Artykuł 19 odzwierciedla różnorodność kulturowych paradygmatów życia ludzkiego oraz gwarantuje fakt iż treść dokumentu zachowuje bezstronność w stosunku do konkretnych norm i wartości kulturowych. Niezależne życie i bycie częścią społeczności to podstawowa koncepcja życia człowieka na całym świecie, znajduje ona również zastosowanie w kontekście niepełnosprawności. Koncepcja ta oznacza możliwość korzystania ze swobody wyboru oraz kontroli nad decyzjami, które wpływają na nasze życie, z szerokim zakresem społecznego samostanowienia i współzależności. Prawo to należy skutecznie realizować w różnych kontekstach ekonomicznych, społecznych, kulturowych oraz politycznych. Prawo do niezależnego życia i bycia częścią

¹ Patrz: Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, Komentarz ogólny Nr 3 (1990) na temat natury zobowiązań Państw-Stron, par. 1-2.

społeczności dotyczy wszystkich osób niepełnosprawnych, niezależnie od ich rasy; koloru skóry; pochodzenia; ciąży i macierzyństwa; sytuacji rodziny lub opiekuna; tożsamości płciowej, orientacji seksualnej, języka; religii, poglądów politycznych lub innych; narodowości, pochodzenia etnicznego, autochtonicznego lub społecznego; statusu migranta, uchodźcy lub azylanta; przynależności do mniejszości narodowej, statusu ekonomicznego lub posiadania; stanu zdrowia; genetycznej lub innego typu predyspozycji do zapadania na choroby; urodzenia i wieku, lub jakiegokolwiek innego statusu.

9. Prawo zawarte w Artykule 19 jest głęboko zakorzenione w międzynarodowym prawodawstwie z zakresu praw człowieka. W Artykule 29 (1) Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka podkreśla się współzależność osobistego rozwoju jednostki i społecznego wymiaru bycia częścią społeczności: „Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój jego osobowości.” Artykuł 19 ma swoje korzenie w prawach obywatelskich, politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturalnych: prawo do swobodnego poruszania się i wolność wyboru miejsca zamieszkania (Artykuł 12 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych) oraz prawo do odpowiedniego poziomu życia, włączając w to wyżywienie, odzież i mieszkanie (Artykuł 11 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych) oraz podstawowe prawo do porozumiewania się tworzą podstawy prawa do niezależnego życia i bycia częścią społeczności. Swoboda poruszania się, odpowiedni poziom życia oraz umiejętność rozumienia własnych preferencji, wyborów i decyzji, w tym przez innych, stanowią niezbędne warunki dla godności i swobodnego rozwoju człowieka.²

10. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet podkreśla równość kobiet i mężczyzn oraz potępia wszelkie formy dyskryminacji wobec kobiet (Artykuł 1). Konwencja ta potwierdza równość kobiet i mężczyzn w zakresie kwestii prawnych, w tym gdy mowa o zdolności prawnej i możliwościach jej egzekwowania (Artykuł 15 (2)). Ponadto, dokument ten wzywa Państwa Strony do zapewnienia mężczyznom i kobietom równych uprawnień w zakresie ustawodawstwa normującego prawa jednostek do wolności wyboru miejsca zamieszkania lub pobytu (Artykuł 15 (4)).

11. Artykuł 9 (1) Konwencji o Prawach Dziecka nakłada na Państwa Strony obowiązek „zapewnienia, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka.” Jak zagwarantowano w Artykule 18 (2), Państwa Strony tej Konwencji „będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci”. Ponadto,

² Patrz: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Artykuł 22; Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny Nr 27 (1997) na temat swobody poruszania się, par. 1; Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, Komentarz ogólny Nr 4 (1991) na temat odpowiednich warunków mieszkaniowych, par. 7.

Artykuł 20 (1) stwierdza, że „Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa.”, a Artykuł 20 (2) podaje, że „Państwa Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.” Świadczenie opieki zastępczej z powodu niepełnosprawności miałyby charakter dyskryminujący.

12. Artykuł 23 (1) dodatkowo uznaje, że każde dziecko niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa. Komitet Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie wysokim odsetkiem dzieci niepełnosprawnych umieszczanych w instytucjach i zalecił Państwom Stronom, by za pomocą programów deinstytucjonalizacji, wspierały funkcjonowanie tych dzieci w rodzinie, dalszej rodzinie bądź w pieczy zastępczej³.

13. Równość i niedyskryminacja to fundamentalne zasady i uprawnienia wynikające z międzynarodowego prawodawstwa dotyczącego praw człowieka, wchodzą one w skład wszystkich podstawowych instrumentów prawnych z zakresu praw człowieka. W swoim Komentarzu ogólnym Nr 5 (1994) na temat osób niepełnosprawnych, Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych podkreśla, że „segregacja i izolacja osiągniata na drodze nakładania barier społecznych” jest formą dyskryminacji. W odniesieniu do Artykułu 11 Komitet stwierdza też iż prawo do odpowiedniego poziomu życia nie obejmuje wyłącznie jednakowego dostępu do odpowiedniego pożywienia, dostępnego mieszkalnictwa oraz innych podstawowych potrzeb materialnych, ale dotyczy ono również dostępności usług wsparcia oraz sprzętu i technologii asystujących, które w pełni respektują prawa człowieka przypisane osobom niepełnosprawnym.

14. Artykuł 19 oraz treść niniejszego Komentarza ogólnego muszą służyć wsparciem i instruktażem w zakresie wdrażania Nowej Agendy Miejskiej przyjętej na konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie mieszkalnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich (Habitat III) jako integralny element Agendy Zrównoważonego Rozwoju 2030 oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju. Nowa Agenda Miejska optuje za taką wizją miast i miejscowości, w których wszyscy ludzie mogą korzystać z jednakowych praw i możliwości, co jest możliwe dzięki promowaniu włączających, sprawiedliwych, bezpiecznych, zdrowych, dostępnych, przystępnych cenowo oraz rozwijających się w sposób zrównoważony miast i miejscowości. W nawiązaniu do Artykułu 19 Konwencji, największe znaczenie mają Cel Zrównoważonego Rozwoju 10.2 - promowanie i wzmocnienie włączenia społecznego, gospodarczego i politycznego wszystkich ludzi oraz Cel Zrównoważonego Rozwoju 11.1 - zapewnienie wszystkim ludziom dostępu do odpowiednich, bezpiecznych i przystępnych cenowo mieszkań oraz podstawowych usług.

³ Patrz: Komitet Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 9 (2006) na temat praw dzieci niepełnosprawnych, par. 47.

15. W ostatniej dekadzie Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnych zauważył postęp w zakresie wdrażania Artykułu 19. Komitet dostrzega jednak rozdzźwięk pomiędzy celami oraz duchem Artykułu 19, a zakresem jego wdrożenia. Niektóre wciąż istniejące bariery to:

- (a) Odbieranie zdolności do czynności prawnych, czy to za pośrednictwem przepisów i działań prawnych czy poprzez faktyczne zastępcze podejmowanie decyzji w zakresie warunków mieszkaniowych;
- (b) Niezadawalający poziom wsparcia i programów społecznych, które mają zapewnić niezależne życie w społeczności;
- (c) Niedopasowanie ram prawnych oraz nakładów finansowych, których przeznaczeniem jest świadczenie asystencji osobistej osób niepełnosprawnych oraz zindywidualizowanego wsparcia;
- (d) Fizyczna i prawna instytucjonalizacja, w tym ta dotycząca dzieci, oraz wszelkie formy przymusowego leczenia;
- (e) Brak strategii oraz planów deinstytucjonalizacyjnych i ciągle inwestycje w instytucjonalne formy opieki;
- (f) Negatywne postawy, stygmatyzacja oraz stereotypy, które uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym wejście do społeczności i korzystanie z dostępnego wsparcia;
- (g) Błędne wyobrażenia dotyczące prawa do niezależnego życia w społeczności;
- (h) Brak dostępnych, możliwych do zaakceptowania, przystępnych cenowo oraz dających się dostosować usług oraz obiektów, takich jak transport, opieka zdrowotna, szkoły, przestrzenie publiczne, budownictwo mieszkaniowe, teatry, kina, towary i usługi oraz budynki publiczne;
- (i) Brak właściwych mechanizmów nadzorowania przy wdrażaniu Artykułu 19, w tym przy udziale organizacji reprezentujących osoby niepełnosprawne;
- (j) Niewystarczające umieszczenie niepełnosprawności w centrum przy rozdzielaniu środków finansowych;
- (k) Niewłaściwa decentralizacja, której wynikiem są dysproporcje pomiędzy działaniami władz lokalnych oraz nierówność szans jeżeli chodzi o niezależne życie w społeczności, jakie występują w Państwie Stronie.

II. Treść Artykułu 19

A. Definicje

16. W niniejszym Komentarzu ogólnym zastosowanie mają następujące terminy:

(a) **Niezależne życie.** Niezależne życie oznacza, że osoby niepełnosprawne otrzymują wszystkie środki niezbędne do tego, by umożliwić im egzekwowanie wyborów oraz sprawowanie kontroli nad swoim życiem jak również podejmowanie wszelkich decyzji, które tego życia dotyczą. Osobista autonomia oraz samostanowienie mają kluczowe znaczenie dla niezależnego życia, w tym miejscu mowa jest, między innymi, o dostępie do transportu, informacji, komunikacji oraz asystencji osobistej osób niepełnosprawnych, miejsca zamieszkania, życia codziennego, zwyczajów, godnego zatrudnienia, związków międzyludzkich, odzieży, pożywienia, higieny i opieki zdrowotnej, jak również o udziale w aktywnościach religijnych i kulturalnych i poszanowaniu praw seksualnych i reprodukcyjnych. Działania te są związane z rozwojem tożsamości i osobowości danej osoby: gdzie i z kim mieszkamy, co jemy, czy lubimy spać długo czy chodzić spać późno, przebywać w domu, czy poza nim, mieć na stole obrus i świece, posiadać zwierzęta, czy słuchać muzyki. To takie czynności składają się na to, kim jesteśmy. Niezależne życie to kluczowy element autonomii i wolności jednostki, niekoniecznie oznacza ono życie w samotności. Poza tym nie należy tego zjawiska interpretować jako umiejętności samodzielnego wykonywania codziennych czynności. Należy je postrzegać bardziej w kategorii wolności wyboru i kontroli, zgodnie z poszanowaniem godności osobistej oraz indywidualnej autonomii, o którym mowa w Artykule 3 (a) Konwencji. Niezależność jako forma autonomii oznacza sytuację, w której osoby niepełnosprawnej nie pozbawia się możliwości wyboru oraz kontroli w zakresie stylu życia i codziennych czynności.

(b) **Prawo do życia w społeczności** Prawo do życia w społeczności związane jest z zasadą pełnego i efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz włączenia społecznego, zawartą, między innymi, w Artykule 3 (c) Konwencji. Mowa tu o pełnym życiu społecznym oraz dostępie do wszystkich usług oferowanych ludności jak również do usług wsparcia oferowanych osobom niepełnosprawnym w celu umożliwienia im pełnego włączenia i uczestnictwa w życiu społecznym. Usługi te mogą mieć związek, między innymi, z mieszkalnictwem, transportem, zakupami, edukacją, zatrudnieniem, rekreacją oraz z wszelkimi innymi obiektami i usługami oferowanymi ludności, w tym z mediami społecznościowymi. Prawo to obejmuje również dostęp do wszelkich działań i wydarzeń z zakresu życia politycznego i kulturalnego w danej społeczności, między innymi, do spotkań publicznych, wydarzeń sportowych, kulturalnych oraz religijnych wydarzeń oraz wszelkiego rodzaju innych aktywności, w których chęć udziału wyrazi osoba niepełnosprawna;

(c) **Rozwiązania gwarantujące niezależne życie.** Zarówno niezależne życie jak i bycie częścią społeczności odwołuje się do życia poza wszelkiego rodzaju instytucjami opiekuńczymi. Nie chodzi tu wyłącznie o życie w konkretnym budynku czy warunkach; chodzi, przede wszystkim, o to, by w wyniku narzucenia określonego stylu życia oraz funkcjonowania w określonych warunkach nie utracić możliwości wyboru oraz osobistej autonomii. Ani wielkich instytucji - z ponad setką mieszkańców, ani mniejszych grupach domów zamieszkałych przez grupę od pięciu do ośmiu osób, ani nawet pojedynczych domów nie można nazwać rozwiązaniami gwarantującymi niezależne życie w wypadku gdy posiadają one inne cechy instytucji czy procesu instytucjonalizacji. Choć rozwiązania instytucjonalne mogą różnić się między sobą pod względem rozmiaru, nazwy i organizacji istnieją pewne cechy wspólne, takie jak obowiązkowe dzielenie się asystentami z innymi oraz ograniczony wpływ bądź całkowity brak wpływu na to czyją pomoc musimy przyjąć; segregacja i izolacja od niezależnego życia w społeczności; brak kontroli nad codziennymi decyzjami, brak możliwości wyboru w kwestii tego, z kim chcemy mieszkać; surowość zasad niezależnie od osobistych chęci i preferencji; identyczna aktywność w tym samym miejscu dla grupy ludzi podlegającej pewnej władzy; paternalistyczne podejście do świadczenia usług; nadzór nad funkcjonowaniem oraz występująca zazwyczaj dysproporcja w zakresie liczby osób niepełnosprawnych żyjących w jednym miejscu. Rozwiązania instytucjonalne mogą oferować osobom niepełnosprawnym pewien zakres wyboru i kontroli; jednak wybór ten dotyczy wyłącznie określonych sfer życia i w niczym nie zmienia on segregacyjnego charakteru tych instytucji. Natomiast rozwiązania polityczne z dziedziny deinstytucjonalizacji wymagają wdrożenia reform strukturalnych sięgających dalej niż likwidacja samych instytucji. Duże i małe instytucje są szczególnie niebezpieczne dla dzieci, w których przypadku nie ma dobrego rozwiązania, które mogłoby zastąpić dorastanie w rodzinie. Instytucje „wzorowane na rodzinie” pozostają w dalszym ciągu instytucjami i nie są w stanie zastąpić opieki członków rodziny.

(d) **Asystencja Osobista Osób Niepełnosprawnych.** Określenie asystencja osobista osób niepełnosprawnych odnosi się do dopasowanego do użytkownika wsparcia osób drugich dostępnego dla osoby niepełnosprawnej, jest to narzędzie, które umożliwia niezależne życie. Choć tryby świadczenia asystencji osobistej osób niepełnosprawnych mogą być zróżnicowane, istnieją pewne elementy, które odróżniają tę formę wsparcia od pozostałych, mianowicie:

(i) Finansowanie asystencji osobistej osób niepełnosprawnych odbywać się musi w oparciu o spersonalizowane kryteria oraz przy wzięciu pod uwagę zawartych w prawach człowieka standardów godnego zatrudnienia. Środki finansowe z przeznaczeniem na opłacenie wszelkiej potrzebnej pomocy muszą być przyznane osobie niepełnosprawnej i przez nią wydatkowane. Asystencja opiera się na indywidualnej ocenie potrzeb

i okoliczności życiowych. Indywidualizacja usług nie może prowadzić do ograniczenia środków lub do ponoszenia odpłatności własnej.

(ii) Usługi te podlegać muszą kontroli osoby niepełnosprawnej, w takim znaczeniu, że to ta osoba zamawia usługi od jednego z wielu wykonawców bądź pełni rolę pracodawcy. Osoby niepełnosprawne mają możliwość dokładnego dopasowania tej usługi do swoich potrzeb, czyli do decydowania o tym kto, jak, kiedy i w jaki sposób świadczy usługę, mają one również możliwość instruowania osób tę usługę świadczących;

(iii) Asystencja osobista osób niepełnosprawnych to relacja „jeden-na-jeden”. Asystenci muszą być pozyskiwani szkoleni i nadzorowani przez osobę, która otrzymała asystencję. Asystentami nie należy „dzielić się” z innymi bez całkowitej i dobrowolnej zgody osoby, która otrzymała asystencję. Taki proceder może bowiem ograniczyć samodzielne i spontaniczne życie w społeczności.

(iv) Samodzielne decydowanie o warunkach świadczenia usługi. Osoby niepełnosprawne, które wymagają asystencji, mogą samodzielnie decydować o tym w jakim stopniu chcą kontrolować świadczenie usługi, kontrolę tę mogą one dostosować do własnych preferencji oraz okoliczności życiowych. Nawet w przypadku gdy delegujemy odpowiedzialność „pracodawcy”, to osoba niepełnosprawna zawsze pozostaje w centrum podejmowanych decyzji dotyczących wsparcia, to ona pozostaje tą, w której stronę kierowane są wszelkie pytania i której preferencje należy respektować. Kontrola asystencji osobistej osób niepełnosprawnych może odbywać się za pośrednictwem wspieranego podejmowania decyzji.

17. Podmioty świadczące usługi wsparcia często w sposób błędny opisują tę działalność używając określeń „niezależny” bądź „życie w społeczności” i „asystencja osobista osób niepełnosprawnych” choć, z praktycznego punktu widzenia, ich usługi nie spełniają wymogów określonych w Artykule 19. Obligatoryjne „rozwiązania zbiorowe”, które między innymi, łączą ze sobą konkretne usługi, wymagają by dwie lub więcej osób zamieszkiwało razem lub gdy usługi te mogą być świadczone wyłącznie w przypadku konkretnych warunków mieszkaniowych, nie są zgodne z Artykułem 19. Taką koncepcję asystencji osobistej osób niepełnosprawnych, w ramach której osoba niepełnosprawna nie posiada pełnego samostanowienia i kontroli własnej, należy uznać za niezgodną z Artykułem 19. Osoby o złożonych potrzebach w wymiarze komunikacji, w tym korzystające z metod komunikacji alternatywnej (tj. komunikacji za pośrednictwem środków nieobrazowych, takich jak mimika twarzy, pozycja ciała i wokalizacja) muszą otrzymać właściwą formę wsparcia, która pozwoli im opracować i wyrazić polecenia, decyzje, wybory i/lub preferencje, które zostaną uznane i będą respektowane.

B. Artykuł 19, uwagi ogólne

18. Artykuł 19 Konwencji potwierdza zasadę niedyskryminacji oraz uznanie prawa osób niepełnosprawnych do bycia częścią społeczności oraz niezależnego w tej społeczności funkcjonowania. By zrealizować prawo do niezależnego życia w społeczności, Państwa Strony muszą podjąć skuteczne i właściwe działania mające na celu ułatwienie korzystania w pełni z prawa do pełnego włączenia oraz udziału osób niepełnosprawnych w życiu społeczności.

19. Artykuł ten dotyczy dwóch koncepcji, o których mowa jest wyłącznie w nim samym: prawa do niezależnego życia oraz prawa do życia w społeczności. Podczas gdy prawo do niezależnego życia odnosi się do wymiaru indywidualnego, będąc prawem do emancypacji bez ograniczenia dostępu oraz możliwości, prawo do życia w społeczności dotyczy wymiaru społecznego, tj. pozytywnego prawa do tworzenia środowiska włączającego. Prawo to, w takiej formie w jakiej zostało ono zawarte w Artykule 19, dotyczy obu tych koncepcji.

20. Artykuł 19 wyraźnie odnosi się do wszystkich osób niepełnosprawnych. Ani całkowitego ani częściowego ograniczenia zdolności prawnej, ani też zakresu koniecznego wsparcia nie można przywoływać jako argumentu przemawiającego za odebraniem bądź ograniczeniem prawa osób niepełnosprawnych do niezależnego życia w społeczności.

21. W przypadku gdy uznaje się, że osoby niepełnosprawne wymagają rozwiniętych usług osobistych, Państwa Strony często postrzegają instytucje jako jedyne dostępne rozwiązanie, szczególnie gdy usługi osobiste uważa się za zbyt kosztowne bądź uznaje się daną osobę niepełnosprawną za niezdolną do życia poza instytucją. Często uznaje się osoby z niepełnosprawnością intelektualną, w szczególności te o złożonych potrzebach w wymiarze komunikacji, za niezdolne do życia poza instytucją. Taki sposób myślenia jest sprzeczny z Artykułem 19, który prawem do niezależnego życia i bycia częścią społeczności obejmuje wszystkie osoby niepełnosprawne, niezależnie od ich intelektu, samodzielności czy wymaganego wsparcia.

22. Wszystkim osobom niepełnosprawnym powinna przysługiwać swoboda w byciu aktywnym i udziale w wybranych przez nie same kulturach, poza tym muszą one dysponować wyborami oraz kontrolą swojego życia w identycznym zakresie jak inni członkowie społeczności. Koncepcja niezależnego życia nie współgra z promowaniem „predefiniowanego” indywidualnego stylu życia. Nie należy zmuszać młodych osób niepełnosprawnych do życia w środowisku przeznaczonym dla starszych osób niepełnosprawnych i vice versa.

23. Osoby niepełnosprawne wszystkich płci mają przynależne im prawa i przysługuje im identyczna ochrona wynikająca z Artykułu 19. Należy podjąć wszystkie właściwe kroki w celu zapewnienia pełnego rozwoju oraz upodmiotowienia kobiet. Nieheteronormatywne, homoseksualne, biseksualne, transpłciowe oraz interpłciowe osoby niepełnosprawne muszą podlegać

identycznej ochronie wynikającej z Artykułu 19, a co za tym idzie należy szanować ich osobiste relacje. Co więcej, prawo do niezależnego życia w społeczności dotyczy ochrony osób niepełnosprawnych należących do wszystkich grup wiekowych, etnicznych, kast czy mniejszości językowych i/lub religijnych oraz migrantów, azylantów i uchodźców.

C. Artykuł 19 (a)

24. Wybór oraz podejmowanie decyzji w zakresie tego w jaki sposób, gdzie i z kim mieszkamy stanowi główną ideę stojącą za prawem do niezależnego życia w społeczności. Tak więc możliwość indywidualnego wyboru nie ogranicza się do miejsca zamieszkania, ale dotyczy ona też wszelkich aspektów warunków bytowych danej osoby: codziennego planu dnia i zwyczajów oraz stylu życia, w tym sfery publicznej i prywatnej, w wymiarze codziennym jak również długofalowym.

25. Często, ze względu na brak dostępnych opcji wyboru, osoby niepełnosprawne nie mogą tego wyboru wyegzekwować. Z taką sytuacją mamy do czynienia, na przykład, gdy jedyną opcją jest nieformalna opieka rodziny, gdy brak dostępnego wsparcia pozainstytucjonalnego, gdy niedostępne jest mieszkalnictwo lub gdy usługi wsparcia są świadczone wyłącznie w zakresie konkretnych, zbiorowych form mieszkaniowych, takich jak grupy domów czy instytucje.

26. Poza tym, osoby niepełnosprawne mogą nie mieć możliwości wyegzekwowania swojego wyboru ze względu na brak dostępnych informacji dotyczących zakresu dostępnych opcji i/lub ze względu na ograniczenia prawne wynikające z prawa dotyczącego kurateli oraz podobnych norm prawnych bądź decyzji, które nie pozwalają osobom niepełnosprawnym egzekwować ich zdolności prawnej/do czynności prawnych. Nawet gdy nie istnieją formalne przepisy, osoby drugie, takie jak rodziny, opiekunowie lub organa władzy lokalnej, sprawują czasami kontrolę nad i ograniczają wybory takiej osoby poprzez działanie w charakterze osób zastępczo podejmujących decyzje.

27. Zdolność prawna i do czynności prawnych stanowią podstawę do realizacji idei niezależnego życia w społeczności. Wynika z tego iż Artykuł 19 wiąże się z pojęciem uznania oraz egzekwowania osobowości i zdolności prawnej, Do czynności prawnych w takiej formie jaką opisano w Artykule 12 Konwencji oraz objaśniono w sporządzonym przez Komitet Komentarzu ogólnym nr 1 (2014) na temat równości wobec prawa. Artykuł ten wiąże się również z całkowitym zakazem zatrzymania z powodu niepełnosprawności, tak jak to opisano w Artykule 14 oraz rozwinięto we właściwych wytycznych⁴.

⁴ Wytyczne dotyczące wolności i bezpieczeństwa osobistego osób niepełnosprawnych (A/72/55, załącznik).

D. Artykuł 19 (b)

28. Zindywidualizowane usługi wsparcia muszą być postrzegane jako prawo, a nie forma opieki medycznej, socjalnej czy charytatywnej. W przypadku wielu osób niepełnosprawnych dostęp do zindywidualizowanych usług wsparcia jest warunkiem koniecznym niezależnego życia w społeczności. Osoby niepełnosprawne mają prawo wyboru usług jak również ich świadczeniodawców zgodnie z indywidualnymi wymaganiami i osobistymi preferencjami, natomiast zindywidualizowane wsparcie winno mieć charakter wystarczająco elastyczny, by istniała możliwość dostosowania go do wymagań użytkownika, a nie na odwrót. Fakt ten nakłada na Państwa Strony obowiązek zapewnienia wystraszającej liczby wykwalifikowanych specjalistów, którzy potrafiliby określić praktyczne sposoby likwidacji barier na drodze do niezależnego życia w społeczności zgodnie z wymaganiami i preferencjami danej osoby.

29. W podpunkcie (b) podaje się przykłady różnych zindywidualizowanych usług z kategorii usług wsparcia. Usługi te nie ograniczają się do tych domowych, ale powinny obejmować również zatrudnienie, edukację oraz udział w życiu politycznym i kulturalnym; podmiotowe rodzicielstwo oraz możliwość kontaktu z krewnymi i innymi osobami; udział w życiu politycznym i kulturalnym; zainteresowania; oraz podróże i rekreację.

30. Podczas gdy zindywidualizowane usługi wsparcia mogą różnić się między sobą pod względem nazewnictwa czy typologii w zależności od kulturowych, gospodarczych oraz geograficznych uwarunkowań Państwa Strony, wszelkie usługi wsparcia muszą być opracowane w taki sposób, by wspomagały życie w społeczności, jednocześnie zapobiegając izolacji oraz segregacji, muszą też faktycznie odpowiadać temu celowi. Ważne jest, by celem tych usług wsparcia była realizacja pełnego włączenia do społeczności. W związku z tym, wszelkie instytucjonalne formy tych usług, które doprowadzają do segregacji oraz ograniczają autonomię jednostki nie są zgodne z Artykułem 19 (b).

31. Należy również pamiętać o tym, że wszelkie usługi wsparcia muszą być opracowane i świadczone w sposób zgodny z ogólnym celem przepisu: pełne, zindywidualizowane, dobrowolne oraz skuteczne włączenie do społeczeństwa i uczestnictwo w nim na zasadach niezależnego życia.

E. Artykuł 19 (c)

32. Usługi i obiekty wymienione w tym podpunkcie mają charakter ogólnodostępny, co znaczy, że nie dotyczą wyłącznie osób niepełnosprawnych. Mowa tu o różnorodnych usługach, takich jak mieszkalnictwo, biblioteki publiczne, szpitale, szkoły, transport, sklepy, muzea, Internet, media społecznościowe oraz podobne obiekty i usługi. Muszą one być dostępne, możliwe do zaakceptowania i dostosowania dla wszystkich osób niepełnosprawnych funkcjonujących w danej społeczności.

33. Dostępność wspólnych obiektów, towarów i usług wraz z egzekwowaniem prawa do włączającego, dostępnego zatrudnienia, edukacji i opieki zdrowotnej stanowi podstawowy warunek włączenia osób niepełnosprawnych w społeczność. Różne programy deinstytucjonalizacyjne wykazały, że samo zamknięcie instytucji, niezależnie od ich rozmiaru oraz umieszczenie podopiecznych w społeczności, nie jest działaniem wystarczającym. Reformom takim muszą towarzyszyć wszechstronne programy rozwoju usług i społeczności, w tym programy mające na celu rozbudowanie świadomości społecznej. Reformy strukturalne, których celem jest poprawa dostępności, mogą zmniejszyć popyt na usługi dedykowane wyłącznie niepełnosprawnym.

34. Jeżeli chodzi o zakres, Artykuł 19 obejmuje dostęp do bezpiecznego i odpowiedniego mieszkalnictwa, indywidualnych usług oraz wspólnych obiektów i usług. Dostęp do mieszkalnictwa oznacza możliwość życia w społeczności na równych zasadach z innymi obywatelami. Artykuł 19 nie jest wdrożony we właściwy sposób, jeżeli mieszkalnictwo jest dostępne wyłącznie na konkretnych terenach, na zasadach według których osoby niepełnosprawne muszą mieszkać w tym samym budynku, dzielnicy bądź okolicy. Mieszkalnictwo oferujące zakwaterowanie osobom niepełnosprawnym, niezależnie od tego, czy mieszkają one samotnie czy z rodziną, musi być dostępne w odpowiedniej ilości, na całym terenie, by osoby niepełnosprawne mogły wyegzekwować swoje prawo wyboru i tego wyboru dokonać. W tym celu konieczne jest tworzenie nowych osiedli bez barier jak również usuwanie barier z istniejących obiektów mieszkaniowych. Co więcej, mieszkalnictwo musi być przystępne cenowo dla osób niepełnosprawnych.

35. Usługi wsparcia muszą znajdować się w fizycznym i geograficznym zasięgu wszystkich osób niepełnosprawnych mieszkających na obszarach miejskich bądź wiejskich. Usługi te muszą być przystępne cenowo, biorąc pod uwagę osoby o niskich dochodach. Muszą one również być możliwe do zaakceptowania, co oznacza że muszą spełniać standardy dotyczące jakości oraz uwzględnić płeć, wiek i uwarunkowania kulturowe.

36. Indywidualizowane usługi wsparcia, które nie dopuszczają własnego wyboru i kontroli nie umożliwiają niezależnego życia w społeczności. Ze względu na oszczędność, osobom niepełnosprawnym często oferuje się usługi wsparcia świadczone w połączeniu z usługami mieszkaniowymi (w ramach łączonego „pakietu”). Jednak, choć samo to założenie można obalić z ekonomicznego punktu widzenia, aspekt oszczędności nie może przeważać nad tym związanym z prawami człowieka. Od osób niepełnosprawnych nie można za zasady wymagać dzielenia się asystencją i asystentami z innymi; proces ten może odbywać się wyłącznie przy pełnej i dobrowolnej zgodzie zainteresowanych. Możliwość wyboru jest jednym z trzech kluczowych elementów niezależnego życia w społeczności.

37. Prawo do identycznych usług wsparcia współgra z obowiązkiem zagwarantowania osobom niepełnosprawnym udziału w procesach związanych z ogólnodostępnymi obiektami i usługami, należy upewnić się że spełniają one takie wymagania, które umożliwiają osobom niepełnosprawnym spontaniczny udział w życiu społeczności. W przypadku dzieci podstawą prawa do niezależnego życia w społeczności jest prawo do dorastania w rodzinie.

F. Podstawowe elementy

38. Komitet uznaje za istotne określić podstawowe elementy Artykułu 19, by zagwarantować realizację ustandaryzowanego minimum wsparcia, które będzie wystarczające do wyegzekwowania prawa do niezależnego życia w społeczności w każdym Państwie Stronie. Państwa Strony powinny zagwarantować ciągle respektowanie tych podstawowych elementów Artykułu 19, szczególnie w czasie finansowego bądź gospodarczego kryzysu. Podstawowe elementy, o których mowa, to:

(a) Zagwarantowanie prawa do zdolności prawnej/czynności prawnych, zgodnie z Komentarzem ogólnym Nr 1, prawa wszystkich osób niepełnosprawnych, niezależnie od dysfunkcji, do decydowania o tym gdzie, z kim i w jaki sposób żyją;

(b) Zagwarantowanie stosowania zasady niedyskryminacji w dostępie do mieszkalnictwa, w tym wymiaru dochodu oraz dostępności, oraz przyjmowania obligatoryjnych przepisów prawa budowlanego, które pozwalają na to, by nowe i remontowane budynki mieszkaniowe stały się dostępne;

(c) Opracowanie konkretnego planu działania w zakresie niezależnego życia osób niepełnosprawnych w społeczności, w tym podjęcie kroków mających na celu ułatwienie korzystania ze wsparcia formalnego, tak by wsparcie nieformalne, na przykład, rodzin, nie stanowiło jedynej opcji;

(d) Opracowanie, wdrożenie, monitorowanie oraz karanie nieprzestrzegania przepisów, planów oraz wytycznych w zakresie wymogów dotyczących dostępności podstawowych usług, których celem jest osiągnięcie równości społecznej, między innymi, obecność osób niepełnosprawnych w mediach społecznościowych, oraz zagwarantowanie właściwych kompetencji z zakresu technologii informacyjnych oraz komunikacyjnych, by uzyskać gwarancję opracowywania takich technologii zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego, oraz ich ochrony;

(e) Opracowanie konkretnego planu działania i podjęcia kroków w zakresie opracowania oraz wdrożenia podstawowych, spersonalizowanych, osobistych, opartych na prawach oraz dopasowanych do niepełnosprawności usług wsparcia jak również usług innego typu;

(f) Zagwarantowanie braku uwstecznienia w zakresie wdrażania Artykułu 19, z wyjątkiem sytuacji, w których takie działania są konieczne uzasadnione oraz zgodne z prawem międzynarodowym;

-
- (g) Gromadzenie spójnych danych ilościowych oraz jakościowych na temat osób niepełnosprawnych, w tym tych nadal żyjących w instytucjach;
- (h) Wykorzystanie wszelkich dostępnych funduszy, w tym środków regionalnych oraz współpracy rozwojowej, do stworzenia włączających i dostępnych usług z zakresu niezależnego życia.

III. Zobowiązania Państw Stron

39. Zobowiązania Państw Stron muszą odzwierciedlać naturę praw człowieka jako postanowień absolutnych o zastosowaniu natychmiastowym (prawa obywatelskie i polityczne) bądź postanowień do realizacji progresywnej (prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne). Artykuł 19 (a), prawo wyboru miejsca zamieszkania oraz tego gdzie i z kim chcemy mieszkać, jest postanowieniem o zastosowaniu natychmiastowym, gdyż jest to prawo obywatelskie i polityczne. Artykuł 19 (b), prawo dostępu do zindywidualizowanych, przyznanych na podstawie oceny potrzeb usług wsparcia, jest prawem gospodarczym, socjalnym oraz kulturalnym. Artykuł 19 (c), prawo dostępu do ogólnie dostępnych obiektów i usług jest prawem gospodarczym, socjalnym oraz kulturalnym, ponieważ ogólnodostępne usługi, takie jak dostępna technologia informacyjna i komunikacyjna, strony internetowe, media społecznościowe, kina, parki, teatry oraz obiekty sportowe służą celom zarówno socjalnym jak i kulturalnym. Realizacja progresywna obejmuje natychmiastowe zobowiązanie do opracowania i przyjęcia konkretnych strategii, planów działania oraz środków ukierunkowanych na stworzenie usług wsparcia oraz na uczynienie istniejących oraz nowych usług włączającymi dla osób niepełnosprawnych.

40. Zobowiązanie do poszanowania nie ma wymiaru wyłącznie negatywnego; jego wymiar pozytywny nakłada na Państwa Strony obowiązek podjęcia wszelkich kroków koniecznych do zagwarantowania sytuacji, w której dane Państwo bądź podmioty prywatne nie naruszają praw zawartych w Artykule 19.

41. By doprowadzić do progresywnej realizacji praw gospodarczych, socjalnych oraz kulturalnych, Państwa Strony muszą podjąć kroki w celu wykorzystania do maksimum dostępnych im środków finansowych⁵. Kroki te należy podjąć natychmiast lub w rozsądnym terminie. Kroki te muszą być przemyślane, konkretne, celowe i angażować wszelkie właściwe środki⁶. Systemowa realizacja prawa do niezależnego życia w społeczności wymaga zmian strukturalnych. W szczególności odnosi się to do procesu deinstytucjonalizacji we wszelkich formach.

42. Państwa Strony mają natychmiastowe zobowiązanie rozpoczęcia planowania strategicznego, z rozsądnymi przedziałami czasowymi oraz finansowaniem, w bliskiej i pełnej szacunku współpracy z organizacjami reprezentu-

5 Patrz: Artykuł 2 (1) Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych oraz Artykuł 4 (2) Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych.

6 Patrz: Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, Komentarz ogólny Nr 3, par. 2.

jącymi osoby niepełnosprawne, dotyczącego zamiany wszelkich rozwiązań instytucjonalnych na usługi wsparcia niezależnego życia. Margines swobody oceny Państw Stron związany jest z programem wdrażania, ale nie z kwestią wspomnianej zamiany. Państwa Strony powinny opracować plany przejściowe we współpracy bezpośrednio z osobami niepełnosprawnymi za pośrednictwem reprezentujących je organizacji, by zagwarantować całkowite włączenie osób niepełnosprawnych w społeczność.

43. Gdy Państwo Strona zamierza wprowadzić środki uwsteczniające w zakresie Artykułu 19, na przykład, w reakcji na kryzys gospodarczy bądź finansowy, Państwo to zobowiązane jest wykazać, iż środki te mają charakter tymczasowy, konieczny i niedyskryminujący oraz że respektują one główne zobowiązania danego Państwa-Strony⁷.

44. Zobowiązanie do progresywnej realizacji zakłada również domniemane przeciwdziałanie środkom uwsteczniającym w zakresie praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych. Środki takie pozbawiają osoby niepełnosprawne możliwości korzystania w pełni z prawa do niezależnego życia w społeczności. Co za tym idzie, środki uwsteczniające stanowią naruszenie Artykułu 19.

45. Państwom Stronom zakazuje się podejmowania środków uwsteczniającym w zakresie minimum podstawowych zobowiązań z dziedziny prawa do niezależnego życia w społeczności w wymiarze takim jaki opisano w niniejszym Komentarzu ogólnym.

46. Państwa Strony podlegają natychmiastowemu zobowiązaniu w zakresie wyeliminowania dyskryminacji względem osób niepełnosprawnych lub grup tych osób jak również zagwarantowania im równego prawa do niezależnego życia i uczestnictwa w społeczności. Wiąże się to z wymogiem, by Państwa Strony zniosły bądź zreformowały przepisy, rozwiązania prawne i praktyki, które uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym, na przykład, wybór miejsca zamieszkania, dostęp do przystępnego cenowo i dostępnego mieszkalnictwa, wynajem bądź dostęp do ogólnodostępnych obiektów i usług koniecznych do uzyskania przez nie niezależności. Zobowiązanie do zagwarantowania racjonalnego dostosowania (Artykuł 5 (3)) również nie może być przedmiotem realizacji progresywnej.

A. Zobowiązanie do poszanowania

47. Zobowiązanie do poszanowania nakłada na Państwa Strony obowiązek powstrzymania się od bezpośredniego lub pośredniego ingerowania lub wszelkiej formy ograniczania egzekwowania przez jednostkę jej prawa do niezależnego życia w społeczności. Państwa Strony nie mogą ograniczać

⁷ Pismo z 16.05.2012 autorstwa Przewodniczącego Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych skierowane do Państw Stron Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, dostępne na http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=INT%2fCESCR%2fSUS%2f6395&Lang=en.

lub odmawiać komukolwiek dostępu do niezależnego życia w społeczności, w tym poprzez prawodawstwo, które bezpośrednio bądź pośrednio ogranicza opcje osób niepełnosprawnych w zakresie wyboru miejsca zamieszkania bądź tego gdzie, w jaki sposób i z kim chcą mieszkać, lub w zakresie ich autonomii. Państwa Strony muszą zreformować prawodawstwo, które uniemożliwia egzekwowanie praw zawartych w Artykule 19.

48. Poza tym zobowiązanie to nakłada na Państwa Strony obowiązek uchylenia jak również nieuchwalania przepisów oraz rozwiązań utrzymujących i tworzących bariery w dostępie do usług wsparcia jak również do ogólnodostępnych obiektów i usług. Zobowiązanie to obejmuje również uwolnienie wszystkich osób przetrzymywanych wbrew ich woli w zdrowia psychicznego lub innych formach pozbawienia wolności związanych z niepełnosprawnością. Obejmuje ono też zakaz wszelkich form kurateli oraz obowiązek zamiany form zastępczego podejmowania decyzji na wspomagane podejmowanie decyzji.

49. Poszanowanie praw osób niepełnosprawnych wynikających z Artykułu 19 ze strony Państw Stron oznacza obowiązek natychmiastowego odejścia od instytucjonalizacji. Państwa Strony nie mogą tworzyć żadnych nowych instytucji, natomiast istniejących instytucji nie należy remontować, z wyjątkiem najbardziej pilnych napraw związanych z zapewnieniem mieszkańcom bezpieczeństwa. Instytucji nie należy rozbudowywać. W momencie gdy jedni mieszkańcy opuszczają instytucję należy na ich miejsce przyjmować nowych; nie należy też tworzyć „satelickich” rozwiązań mieszkaniowych wywodzących się z instytucji, czyli takich, które przypominają warunki zamieszkania samodzielnego (mieszkań czy domów indywidualnych), a jednocześnie funkcjonują w oparciu o instytucje.

B. Zobowiązanie do ochrony

50. Zobowiązanie do ochrony nakłada na Państwa Strony obowiązek wprowadzenia środków mających na celu zapobieganie sytuacjom, w których członkowie rodziny bądź osoby drugie uniemożliwiają korzystanie z prawa do niezależnego życia w społeczności. Zobowiązanie do ochrony nakłada na Państwa Strony obowiązek opracowania oraz wdrożenia przepisów i rozwiązań prawnych zakazujących ze strony członków rodziny oraz osób drugich - usługodawców, właścicieli terenu lub osób świadczących ogólnodostępne usługi - postępowania, które podważa korzystanie w pełni z prawa do niezależnego życia w społeczności.

51. Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której żadnych, publicznych bądź prywatnych środków, nie przeznaczają się na utrzymywanie, remontowanie bądź tworzenie jakichkolwiek instytucji czy form opieki instytucjonalnej. Co więcej, Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której prywatnych instytucji nie tworzy się pod pozorem „życia w społeczności”.

52. Wsparcie powinno zawsze służyć indywidualnym wymaganiom, a nie interesom usługodawcy. Państwa Strony muszą wprowadzić mechanizmy monitorujące usługodawców, podjąć kroki, które uchronią osoby niepełnosprawne przed ukrywaniem ich w rodzinach bądź izolowaniem w instytucjach, natomiast dzieciom zapewnią ochronę przed porzuceniem bądź umieszczeniem w instytucji z powodu niepełnosprawności oraz stworzyć właściwe mechanizmy wykrywania przypadków stosowania przemocy wobec osób niepełnosprawnych przez osoby drugie. Ponadto, Państwa Strony muszą zakazać dyrektorom i/lub zarządzającym instytucji opiekuńczych zostawiania opiekunami prawnymi mieszkańców.

53. Zobowiązanie do ochrony obejmuje również wprowadzenie zakazu praktyk dyskryminacyjnych, takich jak wykluczenie pewnych jednostek bądź grup ze świadczenia określonych usług na ich rzecz. Państwa-Strony powinny zakazać oraz powstrzymać osoby trzecie przed nakładaniem praktycznych bądź proceduralnych barier na niezależne życie w społeczności, na przykład poprzez upewnienie się, iż usługi są zgodne ze standardami niezależnego życia oraz iż osobom niepełnosprawnym nie odbiera się możliwości wynajmu lub nie są one gorzej traktowane na rynku mieszkaniowym. Ogólnodostępne usługi, takie jak biblioteki, baseny, parki, przestrzenie publiczne, sklepy, urzędy pocztowe oraz kina, muszą być dostępne dla osób niepełnosprawnych i reagować na ich uwagi, tak jak to opisano w Komentarzu ogólnym nr 2 (2014) na temat dostępności.

C. Zobowiązanie do przestrzegania

54. Zobowiązanie do przestrzegania nakłada na Państwa Strony obowiązek propagowania, ułatwiania oraz wprowadzania odpowiednich środków prawnych, administracyjnych, budżetowych, programowych, promocyjnych oraz wszelkich innych mających na celu zagwarantowanie pełnej realizacji prawa do niezależnego życia w społeczności, w takiej formie, jaką zawarto w Konwencji. Ponadto, zobowiązanie do przestrzegania nakłada na Państwa Strony obowiązek podjęcia działań mających na celu wyeliminowanie praktycznych barier w pełnej realizacji prawa do niezależnego życia w społeczności, takich jak niedostępne mieszkalnictwo, ograniczony dostęp do usług wsparcia związanych z niepełnosprawnością, niedostępne wspólne obiekty, dobra i usługi oraz uprzedzenia wobec osób niepełnosprawnych.

55. Państwa Strony muszą wzmacniać członków rodzin osób niepełnosprawnych we wspieraniu tych ostatnich w realizacji prawa do niezależnego życia w społeczności.

56. Przy wdrażaniu prawodawstwa rozwiązań oraz programów, Państwa Strony muszą konsultować się z różnorodnym gronem osób niepełnosprawnych oraz, za pośrednictwem reprezentujących je organizacji, angażować tą grupę we wszystkie działania dotyczące niezależnego życia w społeczności, szczególnie przy opracowywaniu usług wsparcia i inwestowaniu funduszy w ten cel.

57. Państwa Strony muszą przyjąć strategię i konkretny plan działania w zakresie deinstytucjonalizacji. Takie rozwiązania powinny obejmować zobowiązania do wdrożenia reform strukturalnych, poprawy dostępności obiektów wspólnych dla osób niepełnosprawnych oraz zwiększenia świadomości społeczeństwa w zakresie włączenia osób niepełnosprawnych w społeczność.

58. Deinstytucjonalizacja również wymaga transformacji systemowej, która obejmie zamknięcie instytucji oraz zniesienie przepisów regulujących proces instytucjonalizacji, które to działania powinny stanowić element rozbudowanej strategii, w której skład wejdzie też uruchomienie zindywidualizowanych usług wsparcia, w tym zindywidualizowanych planów przejściowych o określonym budżecie i przedziale czasowym oraz usług wsparcia o charakterze włączającym. W związku z tym konieczne są skoordynowane działania całego rządu, które będą gwarantem reform, środków oraz zmiany nastawienia na wszystkich szczeblach władzy, w tym również władzy lokalnej.

59. Programy oraz fundusze wspierające niezależne życie w społeczności muszą pokrywać koszty związane z niepełnosprawnością. Ponadto, dla procesu deinstytucjonalizacji kluczowa jest wystarczająca liczba dostępnych oraz przystępnych cenowo jednostek mieszkaniowych, w tym takich przeznaczonych dla rodzin. Istotne jest również, by dostęp do mieszkalnictwa nie był uzależniony od spełnienia kryteriów, które ograniczą autonomię i niezależność osób niepełnosprawnych. Ogólnodostępne budynki i przestrzenie jak również wszelkie formy transportu publicznego muszą być zaprojektowane w sposób uwzględniający potrzeby osób niepełnosprawnych. Państwa Strony muszą podjąć przemyślane i natychmiastowe kroki w kierunku przeniesienia środków finansowych do obszaru związanego z realizacją prawa osób niepełnosprawnych do niezależnego życia w społeczności.

60. Usługi wsparcia dedykowane osobom niepełnosprawnym muszą być dostępne, przystępne cenowo, możliwe do zaakceptowania i dopasowania dla wszystkich takich osób oraz uwzględniać zróżnicowane warunki bytowe, takie jak indywidualny bądź rodzinny dochód oraz uwarunkowania indywidualne, takie jak płeć, wiek, pochodzenie narodowe lub etniczne oraz tożsamość językowa, religijna, seksualna i/lub płciowa. Model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka nie dopuszcza wykluczania osób niepełnosprawnych z jakichkolwiek przyczyn, w tym ze względu na rodzaj i zakres wymaganych usług wsparcia. Usługi wsparcia, w tym asystencja osobista osób niepełnosprawnych, nie powinny być współdzielone z innymi osobami, jeśli faktu tego nie poprzedza decyzja oparta na dobrowolnej i świadomej zgodzie.

61. Państwa Strony muszą włączyć następujące elementy do zbioru kryteriów kwalifikujących do uzyskania asystencji: ocena powinna opierać się na modelu niepełnosprawności opartym na prawach człowieka; nacisk na te potrzeby, które wynikają z barier społecznych, a nie samej niepełnosprawności; uwzględnianie woli i preferencji danej osoby oraz zagwarantowanie pełnego zaangażowania osób niepełnosprawnych w proces podejmowania decyzji.

62. Transfery pieniężne, takie jak świadczenia z tytułu niepełnosprawności, stanowią jedną z form usług wsparcia osób niepełnosprawnych świadczonych przez Państwa Strony zgodną z Artykułami 19 i 28 Konwencji. Takie transfery pieniężne często uwzględniają koszty związane z niepełnosprawnością, przez co ułatwiają pełne włączenie osób niepełnosprawnych w społeczność. Ponadto, pozwalają one zaradzić ubóstwu lub skrajnemu ubóstwu, którego ofiarami mogą paść osoby niepełnosprawne. Państwom Stronom nie wolno przyczyniać się do trudności, w obliczu których stają osoby niepełnosprawne, poprzez obniżanie ich dochodu w czasie kryzysu finansowego bądź poprzez działanie oszczędnościowe sprzeczne ze standardem praw człowieka zawartym w paragrafie 38 niniejszego dokumentu.

63. Procedura oceny przy przydzielaniu wsparcia dedykowanego osobom niepełnosprawnym powinna odbywać się przy wykorzystaniu spersonalizowanego podejścia i być dopasowana do konkretnych aktywności oraz faktycznych barier, które osoby niepełnosprawne spotykają na drodze do włączenia w społeczność. Procedura ta powinna uwzględniać fakt, iż zakres aktywności, do których dostępu potrzebują osoby niepełnosprawne, zmienia się z upływem czasu. Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której proces personalizacji usług wsparcia, w tym przekazów pieniężnych/środków do użytku własnego, uwzględnia trudności przed jakimi stają osoby niepełnosprawne mieszkając na obszarach wiejskich i/lub miejskich.

64. Państwa Strony muszą dostarczyć i rozpowszechnić w rozsądnym terminie, aktualne i dokładne informacje niezbędne do świadomego podejmowania decyzji w kwestii wyborów dotyczących niezależnego życia oraz usług wsparcia w społeczności. Informacje te muszą mieć dostępną formę, w tym muszą być podane w alfabecie Braille'a, języku migowym, w wersji łatwej do czytania i zrozumienia (easy-to-read) oraz za pośrednictwem komunikacji wspomagającej i alternatywnej.

65. Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której osoby zatrudnione bądź planujące pracę w sektorze usług związanych z niepełnosprawnością, w tym usługodawcy, decydenci oraz urzędnicy, którzy monitorują usługi dedykowane osobom niepełnosprawnym, otrzymują odpowiednie, teoretyczne i praktyczne, wykształcenie w zakresie niezależnego życia w społeczności. Ponadto, Państwa muszą ustalić kryteria, zgodne z Artykułem 19, dotyczące podmiotów ubiegających się o zezwolenie na świadczenie społecznego wsparcia osobom niepełnosprawnym w życiu w społeczności oraz ocenić sposób w jaki te usługi są wykonywane. Państwa Strony muszą również zagwarantować sytuację, w której współpraca międzynarodowa wynikająca z Artykułu 32 Konwencji oraz realizowane w jej ramach projekty nie przyczyniają się do utrwalania barier na drodze do niezależnego życia w społeczności, ale te bariery likwidują oraz wspierają wdrażanie prawa do niezależnego życia w społeczności. W ramach wdrażania Artykułu 11 Konwencji, istotne jest, by po katastrofach nie powracać do tworzenia środowiska z barierami.

66. Państwa Strony muszą zagwarantować dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz właściwego doradztwa i środków zabezpieczenia prawnego, w tym poprzez racjonalne i proceduralne dostosowanie, dla tych osób niepełnosprawnych, które chcą wyegzekwować swoje prawo do niezależnego życia w społeczności.

67. Państwa Strony muszą świadczyć właściwe usługi wsparcia na rzecz opiekunów w rodzinie, tak by z kolei ci opiekunowie byli w stanie wspierać swoje dziecko bądź krewnego w jego niezależnym życiu w społeczności. Wsparcie takie musi obejmować usługi z zakresu opieki wytchnieniowej, opieki nad dzieckiem oraz inne usługi z zakresu wsparcia. Dla opiekunów rodzinnych, którzy często znajdują się w sytuacji skrajnego ubóstwa bez możliwości wejścia na rynek pracy, istotne również jest wsparcie finansowe. Ponadto, Państwa Strony muszą świadczyć usługi z zakresu wsparcia społecznego na rzecz rodzin oraz wspomagać rozwój usług terapeutycznych, kręgów wsparcia oraz innych potrzebnych form pomocy.

68. Państwa Strony muszą regularnie przeprowadzać badania oraz inne formy analiz, które będą źródłem danych dotyczących fizycznych, komunikacyjnych, środowiskowych, infrastrukturalnych oraz wynikających z nastawienia barier, których doświadczają osoby niepełnosprawne, jak również potrzeb związanych z wdrażaniem prawa do niezależnego życia w społeczności.

IV. Związek z innymi postanowieniami Konwencji

69. Prawo do niezależnego życia w społeczności jest powiązane z korzystaniem z innych praw człowieka zawartych w Konwencji. Jednocześnie, prawo to, to coś więcej niż suma praw wspomnianych wcześniej, ponieważ potwierdza ono, że wszystkie prawa należy egzekwować i korzystać z nich w społeczności lokalnej, którą wybraliśmy oraz, iż wyłącznie w takich warunkach możliwy jest swobodny i pełny rozwój osobowości jednostki.

70. Konsultacje z osobami niepełnosprawnymi oraz ich angażowanie za pośrednictwem reprezentujących je organizacji (Artykuł 4 (3)), jest kluczowe przy przyjmowaniu wszelkich planów i strategii jak również dla działań kontrolnych i monitorowania przy wdrażaniu prawa do niezależnego życia w społeczności. Decydenci wszystkich szczebli muszą konsultować swoje działania oraz angażować różnorodnych przedstawicieli osób niepełnosprawnych, w tym niepełnosprawne kobiety, niepełnosprawne osoby starsze, niepełnosprawne dzieci, osoby z niepełnosprawnością psychospołeczną oraz intelektualną.

71. Niedyskryminacja (Artykuł 5), jeśli chodzi o niezależne życie w społeczności, zjawisko to jest istotne w kontekście dostępu i otrzymywania usług wsparcia. Państwa Strony muszą zdefiniować kryteria oraz procedury uzyskania dostępu do usług wsparcia w sposób niedyskryminujący, obiektywny i muszą one doprowadzić do sytuacji, w której kryteria te w większym stopniu skupiać się będą na wymaganiach danej osoby niż na jej dysfunkcji, zgodnie z modelem opartym na prawach człowieka. Uruchomienie usług dedykowanych osobom niepełnosprawnym w określonych okolicznościach oraz zgodnie z potrzebami takich osób, na przykład usługi dla dzieci, uczniów, pracowników oraz starszych osób niepełnosprawnych, nie może zostać uznane za dyskryminacyjne naruszenie Konwencji, a jedynie za uprawnioną i dostępną w ramach przepisów prawa akcją afirmatywną. Osoby niepełnosprawne, które padają ofiarami dyskryminacji w związku z Artykułem 19, muszą mieć do swojej dyspozycji skuteczne oraz przystępne cenowo środki prawne.

72. Często mamy do czynienia z sytuacją, w której niepełnosprawne kobiety i dziewczynki (Artykuł 6) są w większym stopniu wykluczane oraz izolowane i doświadczają poważniejszych ograniczeń w kwestiach miejsca zamieszkania oraz warunków bytowych, ze względu na paternalistyczne stereotypy oraz patriarchalne wzorce społeczne, które dyskryminują kobiety. Ponadto, niepełnosprawne kobiety i dziewczynki doświadczają dyskryminacji ze względu na płeć, wielokrotnej oraz interseksjonalnej, w ich przypadku większe jest ryzyko instytucjonalizacji i przemocy, wykorzystywania oraz nękania. Państwa Strony muszą zagwarantować ofiarom przemocy i wykorzystywania przystępne cenowo bądź bezpłatne środki prawne oraz usługi wsparcia. Niepełnosprawne kobiety, które padają ofiarami przemocy domowej, często są ekonomicznie, fizycznie bądź emocjonalnie zależne od sprawców, którzy często pełnią rolę opiekunów, taka sytuacja uniemożliwia niepełnosprawnym kobietom zakończenie przemocowej relacji, co prowadzi do pogłębienia izolacji społecznej. W związku z tym, przy wdrażaniu prawa do niezależnego życia w społeczności szczególną uwagę należy zwrócić na równość płci, zlikwidowanie dyskryminacji ze względu na płeć oraz patriarchalnych wzorców społecznych.

73. Normy i wartości kulturowe mogą w negatywny sposób wpływać na wybory oraz stopień kontroli jaki niepełnosprawne kobiety i dziewczynki mają nad swoimi warunkami bytowymi, mogą one ograniczać ich autonomię, stawiać je przed koniecznością życia w konkretnych warunkach, wymagać od nich powściągnięcia potrzeb własnych na rzecz tych wyrażanych przez osoby drugie oraz zmuszać je do obrania określonych ról w rodzinie. Państwa Strony muszą podjąć kroki przeciwdziałające dyskryminacji kobiet oraz stawianiu przed nimi barier w zakresie dostępu do społecznych usług i wsparcia oraz zagwarantować sytuację, w której programy, rozwiązania oraz strategie polityczne dotyczące dostępu do społecznych usług i wsparcia w sposób właściwy uwzględniają kwestię równości płci.

74. Ponadto, Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której środki mające na celu rozwój, upelnomocnienie i samodoskonalenie niepełnosprawnych kobiet i dziewczynek (Artykuł 6 (2)) uwzględniają nierówności wynikające z płci w dostępie do wsparcia oraz ochrony socjalnej. Państwa Strony muszą przyjąć właściwe środki ukierunkowane na wzmacnianie równowagi między pracą, a życiem prywatnym (fundusze, czas, usługi), które wspierają niepełnosprawne kobiety w (ponownym) wejściu na otwarty rynek pracy oraz zagwarantować równy podział praw i obowiązków rodzinnych między kobietą a mężczyzną. Obowiązkiem Państw Stron jest również zagwarantowanie sytuacji, w której schroniska przeznaczone dla ofiar przemocy ze względu na płeć są całkowicie dostępne dla niepełnosprawnych kobiet i dziewczynek.

75. Obecność odpowiednich i uwzględniających wiek usług wsparcia dedykowanych niepełnosprawnym dziewczynkom i chłopcom ma kluczowe znaczenie dla równości w korzystaniu przez nich z przysługujących im praw człowieka (Artykuł 7). Kluczowe jest respektowanie rozwijającego się potencjału dzieci niepełnosprawnych oraz wspieranie ich w egzekwowaniu własnych decyzji w zakresie dotyczących ich wyborów. Istotne jest również świadczenie wsparcia oraz dostarczanie informacji rodzinom (Artykuł 23) w celu zapobiegania instytucjonalizacji dzieci niepełnosprawnych oraz wprowadzenie włączających przepisów dotyczących przysposobienia, by zagwarantować takim dzieciom równość szans.

76. Gdy mowa o interakcjach społecznych bądź relacjach z rówieśnikami, nastolatki mogą preferować asystencję osobistą osób niepełnosprawnych lub zawodowych tłumaczy języka migowego od nieformalnego wsparcia krewnych. Państwa Strony muszą wprowadzić innowacyjne formy wsparcia oraz dostępne usługi dedykowane niepełnosprawnym dzieciom i młodzieży na podstawie kontaktu osobistego bądź za pośrednictwem reprezentujących je organizacji. Dzieci niepełnosprawne mogą potrzebować wspomaganie, by trenować lub by wspólnie z rówieśnikami uczestniczyć w różnych aktywnościach. Niepełnosprawnej młodzieży należy umożliwić spędzanie czasu wolnego z kolegami. Państwa Strony muszą zagwarantować niepełnosprawnej młodzieży dostęp do sprzętu i technologii wspomagających, które ułatwią włączenie tej grupy do sieci rówieśniczych. Ponadto, we wspieraniu niezależnego życia znaczenie mają usługi, które ułatwiają młodym ludziom wejście w dorosłość, w tym wsparcie przy wyprowadzce z domu rodzinnego, rozpoczęciu pracy oraz kontynuowaniu edukacji w szkolnictwie wyższym.

77. Podnoszenie świadomości (Artykuł 8) jest kluczowe przy tworzeniu otwartych, wzmacniających oraz włączających społeczności, ponieważ Artykuł 19 mówi tak naprawdę o przekształcaniu społeczności. Należy zwalczyć stereotypy, ableizm i błędne wyobrażenia, które uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym niezależne życie, a promować pozytywny obraz zarówno tych osób jak i ich wkładu w funkcjonowanie społeczeństwa. Działania z zakresu podnoszenia świadomości należy prowadzić wśród organów władzy,

urzędników, osób zawodowo zajmujących się niepełnosprawnością, przedstawicieli mediów, ogółu społeczeństwa oraz osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Wszelkie takie działania należy prowadzić we współpracy z osobami niepełnosprawnymi, za pośrednictwem reprezentujących je organizacji.

78. Prawa zawarte w Artykule 19 powiązane są ze zobowiązaniami Państw Stron związanymi z dostępnością (Artykuł 9), ponieważ ogólna dostępność całego zabudowanego środowiska, transportu, informacji oraz komunikacji jak również pokrewnych ogólnodostępnych obiektów i usług obecnych w społeczności, jest warunkiem koniecznym do niezależnego życia w danej społeczności. Artykuł 9 nakłada obowiązek identyfikacji oraz zniesienia barier w ogólnodostępnych budynkach, w tym poprawki do kodeksów budowlanych i przepisów dotyczących planowania miast, włączenie zasad projektowania uniwersalnego do różnych sektorów działalności oraz ustanowienie standardów dostępności w mieszkalnictwie.

79. Państwa Strony muszą z wyprzedzeniem uwzględnić zobowiązanie do świadczenia usług wsparcia na rzecz osób niepełnosprawnych we wszelkich działaniach z dziedziny zarządzania ryzykiem katastrofy (Artykuł 11) oraz zagwarantować sytuację, w której osoby te nie są pozostawione na miejscu wydarzeń bądź zapomniane. Istotne jest również, by po konflikcie zbrojnym, kryzysie humanitarnym czy kataklizmie naturalnym nie odbudowywać barier. Proces odbudowy musi gwarantować całkowitą dostępność dla niezależnego życia osób niepełnosprawnych w społeczności.

80. Równość wobec prawa (Artykuł 12) gwarantuje wszystkim osobom niepełnosprawnym prawo do egzekwowania ich zdolności prawnej/do czynności prawnych, a w konsekwencji do egzekwowania równego wyboru i kontroli nad swoim życiem poprzez decydowanie o tym gdzie, z kim i w jaki sposób chcą żyć oraz do otrzymywania wsparcia zgodnego z ich wolą i preferencjami. By w pełni zrealizować przejście do wspomaganego podejmowania decyzji oraz wdrożyć prawa zawarte w Artykule 12, osoby niepełnosprawne muszą mieć możliwość poznania i wyrażenia swoich pragnień i preferencji w celu egzekwowania zdolności prawnej/do czynności prawnych na równych zasadach z innymi obywatelami. By to osiągnąć, muszą one być częścią społeczności. Ponadto, wsparcie w egzekwowaniu zdolności prawnej/do czynności prawnych musi być świadczone przy wykorzystaniu podejścia środowiskowego, które respektuje pragnienia i preferencje osób niepełnosprawnych.

81. Dostęp do wymiaru sprawiedliwości, tak jak został opisany w Artykule 13, ma podstawowe znaczenie dla zagwarantowania możliwości korzystania w pełni z prawa do niezależnego życia w społeczności. Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której wszystkie osoby niepełnosprawne posiadają zdolność prawną/do czynności prawnych i mogą brać udział w procedurach sądowych. Ponadto, Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której od wszelkich decyzji dotyczących niezależnego życia w społeczności można się odwołać. Wsparcie mające na celu umożliwienie

niezależnego życia w społeczności musi być egzekwowalne jako prawo oraz świadczenie. Kluczowe jest zagwarantowanie równego i skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz podstawowego prawa do pomocy i wsparcia prawnego jak również dostosowania proceduralnego i takiego uwzględniającego wiek.

82. Niedobrowolna instytucjonalizacja z powodu niepełnosprawności bądź powiązanych z nią okoliczności, takich jak domniemane „stwarzanie zagrożenia” lub inne czynniki, na które Komitet zwraca uwagę w swoich wytycznych dotyczących Artykułu 14, często powodowana bądź zaostrzana jest brakiem usług wsparcia dedykowanych osobom niepełnosprawnym. W związku z tym, wdrożenie Artykułu 19 ostatecznie zapobiegnie naruszeniu Artykułu 14.

83. Ogromne znaczenie ma zagwarantowanie sytuacji, w której usługi wsparcia nie wiążą się z potencjalnym wykorzystywaniem osób niepełnosprawnych bądź stosowaniem wobec nich przemocy (Artykuł 16). Wszystkie osoby niepełnosprawne, które korzystają z usług opisanych w Artykule 19 i mogą paść ofiarą wykorzystywania bądź przemocy muszą mieć dostęp do mechanizmów monitorujących, środków prawnych oraz zadośćuczynienia, które to działania uwzględnią niepełnosprawność, płeć oraz wiek. Ponieważ instytucje mają tendencję do izolowania swoich mieszkańców od reszty społeczności, przebywające w nich niepełnosprawne kobiety i dziewczynki mogą dodatkowo padać ofiarami przemocy ze względu na płeć, w tym przymusowej sterylizacji, wykorzystywania seksualnego i fizycznego, przemocy emocjonalnej oraz pogłębiającej się izolacji. Ponadto, takie osoby napotykają poważne bariery na drodze do zgłoszenia przypadków takiej przemocy. Obowiązkiem Państw jest zawarcie takich kwestii w mechanizmach monitorowania instytucji oraz zagwarantowanie sytuacji, w której niepełnosprawne kobiety, które w instytucjach padają ofiarami przemocy ze względu na płeć, mają dostęp do mechanizmów rekompensaty.

84. W przypadku wielu osób niepełnosprawnych, bez wsparcia w zakresie mobilności osobistej (Artykuł 20), nie nastąpi likwidacja barier na drodze do niezależnego życia w społeczności. Dostarczanie przystępnego cenowo, dostępnego oraz dobrej jakości sprzętu oraz technologii wspomagających mobilność, jak również asysty i wsparcia osobowego, o czym mowa w Artykule 20, jest koniecznym warunkiem dla pełnego włączenia osób niepełnosprawnych oraz ich uczestnictwa w życiu społeczności.

85. Osoby niepełnosprawne mają prawo do dostępu do wszystkich informacji publicznych w dostępnych formatach jak również do poszukiwania, otrzymywania oraz wyrażania informacji i idei na równych zasadach z innymi obywatelami (Artykuł 21). Komunikacja musi być prowadzona w formie wybranej przez te osoby, w tym za pośrednictwem alfabetu Braille’a, języka migowego, w wersji łatwej do czytania i zrozumienia (easy-to-read) oraz za pośrednictwem komunikacji wspomagającej i alternatywnej. Istotne jest,

by komunikacja i przepływ informacji w obu kierunkach jak również usługi i obiekty były dostępne dla osób korzystających z różnorodnych form komunikowania się. Szczególnie istotne jest, by informacje dotyczące usług wsparcia oraz programów ochrony socjalnej, w tym mechanizmów dedykowanych osobom niepełnosprawnym, były dostępne z wielu różnych źródeł, tak by umożliwić osobom niepełnosprawnym podejmowanie w pełni świadomych decyzji i dokonywanie podobnych wyborów w zakresie tego gdzie, z kim i w jaki sposób chcą żyć oraz tego jakie usługi są dla nich odpowiednie. Wielce istotne jest również, by mechanizmy, których celem jest zbieranie informacji zwrotnej oraz skarg były dostępne pod względem komunikacyjnym.

86. Państwa Strony muszą zagwarantować sytuację, w której, w trakcie świadczenia usług wsparcia zgodnie z Artykułem 19, prywatność, rodzina, dom, korespondencja oraz dobre imię osób niepełnosprawnych podlegają ochronie przed wszelką formą bezprawnego naruszenia (Artykuł 22). W każdym przypadku takiego naruszenia wszystkie osoby niepełnosprawne korzystające z usług wsparcia muszą mieć dostęp do mechanizmów monitorujących, zadośćuczynienia oraz środków prawnych, które uwzględniają niepełnosprawność, płeć i wiek.

87. Prawo do niezależnego życia w społeczności jest blisko związane z prawem do posiadania rodziny przez dzieci i rodziców niepełnosprawnych (Artykuł 23). Brak wsparcia oraz usług wywodzących się ze społeczności może być źródłem presji oraz ograniczeń finansowych dla rodzin osób niepełnosprawnych; prawa zawarte w Artykule 23 są kluczowe dla zapobiegania sytuacjom, w których dzieci odbierane są rodzinom i umieszczane w instytucjach, oraz we wspieraniu życia rodzin w społeczności. Prawa te mają identyczne znaczenie dla zagwarantowania sytuacji, w której dzieci nie są odbierane rodzicom z powodu niepełnosprawności tych ostatnich. Państwa Strony muszą świadczyć działalność informacyjną, doradczą oraz wspierać rodziny w walce o prawa dzieci jak również propagować ich włączenie społeczne.

88. Niezależne życie w społeczności jest częścią edukacji włączającej (Artykuł 24) oraz nakłada obowiązek uznania prawa osób niepełnosprawnych do niezależnego życia oraz korzystania z włączenia społecznego⁸. Włączenie osób niepełnosprawnych w system szkolnictwa masowego pogłębia ich włączenie społeczne. Deinstytucjonalizacja obejmuje również wprowadzenie edukacji włączającej. Państwa Strony muszą dostrzec rolę, jaką egzekwowanie prawa do edukacji włączającej, odegra w tworzeniu zalet, umiejętności oraz kompetencji potrzebnych wszystkim osobom niepełnosprawnym, by mogły one czerpać korzyści ze swoich społeczności i przyczynić się do ich rozwoju.

89. Budynki zakładów opieki zdrowotnej oraz usługi zdrowotne (Artykuł 25) muszą być dostępne, możliwe do dostosowania i zaakceptowania dla osób niepełnosprawnych, w tym wsparcie potrzebne niektórym osobom

⁸ Patrz: Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami, Komentarz ogólny nr 4 (2016) na temat prawa do edukacji włączającej.

niepełnosprawnym (na przykład tym o złożonych potrzebach w wymiarze komunikacji, z niepełnosprawnością psychospołeczną bądź intelektualną i/ lub osoby głuche) podczas pobytu w szpitalu, zabiegów operacyjnych i konsultacji medycznych. Dostęp do pielęgniarek, fizjoterapeutów, psychiatrów czy psychologów, zarówno w szpitalach jak i w domu, jest elementem opieki zdrowotnej i jako taki nie powinien być postrzegany jako zobowiązanie Państwa Strony wynikające z Artykułu 19, lecz jako zobowiązanie wynikające z Artykułu 25.

90. Niezależne życie w społeczności, szkolenie i rehabilitacja (Artykuł 26) są współzależne. W przypadku niektórych osób niepełnosprawnych, udział w usługach rehabilitacyjnych jest niemożliwy w sytuacji, gdy nie otrzymają one odpowiedniego zindywidualizowanego wsparcia. Jednocześnie, celem rehabilitacji jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym pełnego uczestnictwa w życiu społeczności. Szkolenie oraz rehabilitacja osoby niepełnosprawnej musi zawsze odbywać się przy jej dobrowolnej i świadomej zgodzie. Szkolenie oraz rehabilitacja mają szczególne znaczenie w kwestiach związanych z edukacją, zatrudnieniem, zdrowiem oraz wsparciem społeczno-socjalnym.

91. Dostęp do zindywidualizowanych usług wsparcia, w tym do asystencji osobistej osób niepełnosprawnych, jest często warunkiem koniecznym do skutecznego korzystania z prawa do pracy oraz zatrudnienia (Artykuł 27). Ponadto, osoby niepełnosprawne powinny zostawać pracodawcami, kierownikami, bądź prowadzić szkolenia w zakresie usług wsparcia dedykowanych osobom niepełnosprawnym. W ten sposób wdrożenie Artykułu 19 pomoże w wygaszeniu zatrudniania takich osób w warunkach pracy chronionej.

92. By zagwarantować osobom niepełnosprawnym odpowiedni poziom życia (Artykuł 28), Państwa Strony muszą zagwarantować im, między innymi, dostęp do usług wsparcia, które umożliwią tym osobom niezależne życie. Co za tym idzie, Państwa Strony zobowiązane są zagwarantować dostęp do odpowiednich, przystępnych cenowo usług, sprzętu oraz innego typu wsparcia związanego z niepełnosprawnością, szczególnie dla osób niepełnosprawnych żyjących w ubóstwie. Ponadto, konieczny jest dostęp do państwowych i dofinansowywanych programów mieszkaniowych prowadzonych w społeczności. Niezgodne z Konwencją jest ponoszenie kosztów niepełnosprawności, opłat przez osoby niepełnosprawne z tego tytułu. Obowiązek osobistego pokrywania kosztów wynikających z niepełnosprawności przez osoby niepełnosprawne stanowi naruszenie Konwencji.

93. By wpływać na - oraz uczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących ich społeczności, wszystkie osoby niepełnosprawne powinny korzystać z prawa do udziału w życiu politycznym i publicznym (Artykuł 29), osobiście lub poprzez swoje organizacje. Właściwe wsparcie może być bardzo pomocne dla osób niepełnosprawnych w zakresie egzekwowania ich prawa wyborczego, prawa do udziału w życiu politycznym oraz prawa do kierowania sprawami publicznymi. Istotne jest zagwarantowanie sytuacji, w której

asystenci bądź personel wspomagający nie ogranicza lub nie wykorzystuje wyborów, jakich osoby niepełnosprawne dokonują przy egzekwowaniu swego prawa wyborczego.

94. Życie kulturalne, rekreacja, rozrywka oraz aktywność sportowa (Artykuł 30) to istotne wymiary życia społecznego, w obrębie których można wprowadzać i osiągnąć włączenie osób niepełnosprawnych w społeczność poprzez, na przykład, zagwarantowanie, że wydarzenia, działania oraz obiekty są dla tych osób dostępne i mają charakter włączający. Obecność, między innymi, osób świadczących asystencję osobistą, przewodników, lektorów, tłumaczy języka migowego przyczynia się do stworzenia w danej społeczności możliwości funkcjonowania w środowisku włączającym w sposób zgodny z wolą i preferencjami osób niepełnosprawnych. Istotne jest, by zagwarantować, iż korzystanie z wszelkiego wsparcia zostaje uznane za część kosztów wynikających z niepełnosprawności, ponieważ na przykład usługi wsparcia sprzyjają włączeniu społecznemu i niezależnemu życiu. Asystenci niezbędni do udziału w wydarzeniach z zakresu kultury i rozrywki muszą być zwolnieni z opłat za wstęp na takie wydarzenia. Ponadto, czy to w zakresie wsparcia krajowego czy międzynarodowego, nie mogą istnieć żadne ograniczenia dotyczące czasu, miejsca oraz rodzaju aktywności, przy której możliwe jest korzystanie z asystencji.

95. Dane oraz informacje muszą być właściwie zdezagregowane (Artykuł 31) według niepełnosprawności we wszystkich sektorach, w tym w odniesieniu do mieszkalnictwa, warunków bytowych oraz programów ochrony socjalnej, jak również do niezależnego życia i usług wsparcia. Informacje te muszą pozwalać na przeprowadzanie regularnych analiz dotyczących tego w jaki sposób postępuje proces deinstytucjonalizacji oraz przejścia do usług wsparcia prowadzonych w społeczności. Istotne jest by wskaźniki odzwierciedlały stan faktyczny w każdym Państwie-Stronie, jeśli chodzi o ten element.

96. Współpraca międzynarodowa (Artykuł 32) musi być prowadzona w sposób, który gwarantuje inwestowanie środków pochodzących z pomocy zagranicznej w takie usługi wsparcia zakorzenione w lokalnych społecznościach, które respektują pragnienia i preferencje osób niepełnosprawnych oraz prawo tych osób do wyboru tego gdzie, z kim oraz w jakich warunkach chcą żyć, zgodnie z Artykułem 19. Inwestowanie środków pozyskanych, w ramach współpracy międzynarodowej, w tworzenie nowych instytucji, miejsc pozbawienia wolności bądź instytucjonalnych modeli opieki nie może być akceptowane, ponieważ takie działanie prowadzi do segregacji oraz izolacji osób niepełnosprawnych.

V. Wdrożenie na poziomie krajowym

97. Komitet zauważa, iż Państwa Strony mogą na poziomie krajowym napotkać trudności przy wdrażaniu prawa do niezależnego życia w społeczności. Jednakże w świetle treści normatywnej oraz zobowiązań przedstawionych powyżej, Państwa Strony powinny podjąć następujące kroki w celu zagwarantowania pełnego wdrożenia Artykułu 19 Konwencji:

(a) Zniesienie wszelkich przepisów, które uniemożliwiają jakiegokolwiek osobie niepełnosprawnej, bez względu na rodzaj dysfunkcji, dokonanie wyboru w zakresie tego gdzie, z kim i w jaki sposób ma żyć oraz ograniczają jej prawo do braku pozbawienia wolności ze względu na jakąkolwiek niepełnosprawność;

(b) Wprowadzenie przepisów, standardów oraz innych środków mających na celu uczynienie lokalnych społeczności oraz środowiska, jak również informacji i komunikacji dostępnymi dla wszystkich osób niepełnosprawnych;

(c) Zagwarantowanie, że programy z zakresu ochrony socjalnej spełniają kryteria udziału zróżnicowanej grupy osób niepełnosprawnych na równych zasadach z innymi obywatelami;

(d) Włączenie zasad projektowania uniwersalnego przestrzeni fizycznej oraz wirtualnej do rozwiązań, przepisów i innych środków, w tym do mechanizmów monitorowania stanu wdrażania zobowiązań; uaktualnienie prawa budowlanego, by zagwarantować, że będzie ono zgodne z zasadami projektowania uniwersalnego oraz ustawowych wytycznych dotyczących budownictwa, w takiej formie w jakiej zostały one opisane w Komentarzu ogólnym Komitetu Nr 2;

(e) Zagwarantowanie wszystkim osobom niepełnosprawnym materialnego i proceduralnego prawa do niezależnego życia w społeczności;

(f) Informowanie osób niepełnosprawnych o przysługującym im prawie do niezależnego życia w społeczności w sposób dla nich zrozumiały oraz prowadzenie szkoleń w zakresie upodmiotowienia, których celem będzie wspieranie tych osób w zdobywaniu wiedzy na temat tego, jak mają egzekwować swoje prawa;

(g) Przyjęcie przejrzystych i celowych strategii w zakresie deinstytucjonalizacji, o określonym terminie realizacji, adekwatnym budżecie, których celem będzie zniesienie wszelkich form izolacji, segregacji oraz instytucjonalizacji osób niepełnosprawnych, szczególną uwagę należy zwrócić na osoby z niepełnosprawnością psychospołeczną i/lub intelektualną oraz na dzieci obecnie przebywające w instytucjach;

(h) Utworzenie programów podnoszących świadomość, które będą przeciwdziałać negatywnemu nastawieniu i stereotypom dotyczącym osób niepełnosprawnych jak również wzmocnią transformację społeczności w kierunku opracowywania zindywidualizowanych oraz dostępnych usług;

(i) Zagwarantowanie udziału osób niepełnosprawnych, osobiście lub za pośrednictwem reprezentujących je organizacji, w przekształcaniu usług wsparcia i społeczności oraz w opracowywaniu i wdrażaniu strategii deinstytucjonalizacyjnych;

(j) Opracowanie wszechstronnych rozwiązań i wytycznych prawnych oraz przydzielenie środków z przeznaczeniem na budowę dostępnych i przystępnych cenowo kompleksów mieszkaniowych, zabudowy, przestrzeni publicznych oraz transportu, wraz z adekwatnym terminem wdrożenia i efektywnymi odstraszcającymi oraz proporcjonalnymi sankcjami w przypadku naruszenia ich przez władze publiczne bądź podmioty prywatne;

(k) Przydzielenie środków z przeznaczeniem na wprowadzenie odpowiednich i wystarczających, dopasowanych do osoby i przez nią nadzorowanych usług wsparcia, takich jak asystencja osobista osób niepełnosprawnych, przewodnicy, lektorzy, wyszkoleni tłumacze języka migowego bądź inni;

(l) Opracowanie procedur przetargowych na świadczenie usług wsparcia dla osób niepełnosprawnych prowadzących niezależne życie w społeczności, które to procedury uwzględnią treść normatywną Artykułu 19;

(m) Opracowanie mechanizmów służących do monitorowania istniejących instytucji oraz miejsc zamieszkania, strategii deinstytucjonalizacyjnych oraz procesu wdrażania prawa do niezależnego życia w społeczności, przy zachowaniu świadomości roli jaką odgrywają niezależne programy monitoringu;

(n) Przeprowadzenie procesu monitorowania oraz wdrożenia przewidzianego Artykułem 19, w konsultacji z - oraz przy udziale osób niepełnosprawnych za pośrednictwem reprezentujących je organizacji.

Niniejsza wersja Komentarza Ogólnego Nr 5 w języku polskim powstała dzięki Fundacji „Centrum Praw Osób Niepełnosprawnych”, która realizowała projekt „Niezależne życie osób niepełnosprawnych” we współpracy z Fundacją im. Heinricha Bölla w Warszawie, Fundacją im. Stefana Batorego i Stowarzyszeniem Pro Humanum.

Tłumaczenie: Katarzyna Krzyżanowska
Opracowanie redakcyjne i korekta: Sławomir Besowski
Konsultacja prawna: dr Krzysztof Kurowski

CC-BY-NC-ND – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0.
Fundacja Centrum Praw Osób Niepełnosprawnych, Fundacja im. Heinricha Bölla,
Warszawa 2019.